

ژئوپلیتیک ایران

دکتر مهدی مینایی

سرایش

سرشناسه	مینیایی، مهدی، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور	ژئوپلیتیک ایران / مهدی مینیایی
مشخصات نشر	تهران: سرایش، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۲۵۲ ص.
شابک	978-964-9997-39-1
وضعیت فهرست نویسی	فیا
موضوع	سیاست جغرافیایی -- ایران
موضوع	Geopolitics -- Iran
موضوع	جغرافیای سیاسی -- ایران
موضوع	Political geography -- Iran
موضوع	ایران -- جنبه های استراتژیکی
موضوع	Iran -- Strategic aspects
رده بندی کنگره	۱۳۹۶ ۹۷۹/۳۱۹JC
رده بندی دیویی	۱۲۰۹۵۵/۳۲۰
شماره ثبت کتابخانه ملی	۴۶۲۷۷۵۶

سرایش

ژئوپلیتیک ایران

دکتر مهدی مینیایی

تیراژ ۱۱۰۰ نسخه

چاپ اول: ۱۳۹۶

طراح جلد: محسن سعیدی

ناظر فنی: محمد زرگنده

صفحه‌آرا: ابراهیم توکلی

ISBN: 978-964-9997-39-1

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۹۹۷-۳۹-۱

مرکز پخش: کلبه کتاب ۶۶۴۶۹۶۲۴

نشر سرایش: ۶۶۹۵۹۹۶۷

انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، کوچه نوروز، شماره ۱، واحد ۳

۲۵۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۹ پیشگفتار

۱۱ فصل اول - کلیات

۱۱ ۱-۱ مقدمه

۱۲ ۱-۲ موضوع و مفهوم ژئوپلیتیک

۱۹ ۱-۳ تعریف و تفسیر نگارنده از ژئوپلیتیک

۲۰ ۱-۴ سنت ژئوپلیتیک و ژئوپلیتیک سنتی

۲۲ ۱-۵ ژئوپلیتیک مدرن و پست مدرن

۲۳ ۱-۶ مفاهیم کلیدی در ژئوپلیتیک پسانوگرا

۲۷ فصل دوم - پیدایش و بنیان‌پذیری «حکومت» و «مرز» در ایران

۲۷ مقدمه

۲۸ ۲-۱ پیدایش ایران

۳۲ ۲-۲ سیر تکاملی مفهوم «حکومت STATE» در ایران

۳۶ ۲-۳ پارس خاستگاه نخستین امپراتوری جهانی

۴۴ ۲-۴ بازپیدایی حکومت در ایران

۴۸ ۲-۵ جنبه‌های جغرافیایی - سیاسی جنبش‌های ایرانیان

۶۲ ۲-۶ مرز در ایران

۶۵ ۲-۷ نحوه شکل‌گیری مرزهای کنونی ایران

۶۶ ۲-۸ مشخصات مرزهای ایران

۶۹ فصل سوم - بررسی ویژگی‌های ژئوپلیتیکی ایران

۶۹ ۳-۱ مشخصات جغرافیایی سرزمین ایران

- ۲-۳- موقعیت و مختصات کلی کشور ایران ۷۱
- ۳-۳- موقعیت ژئوپلیتیکی ایران ۷۲
- ۴-۳- عوامل مؤثر بر ژئوپلیتیک ایران ۷۵

فصل چهارم - بررسی و تبیین عوامل مؤثر در تکوین ژئوپلیتیک ایران در قرن بیستم ۱۰۵

- ۴-۱- فرایند شکل گیری و نقش ژئوپلیتیک ایران از آغاز قرن بیستم تا پایان جنگ بین الملل اول ۱۰۵ (۱۹۱۸-۱۹۰۰)
- ۴-۲- رآیند شکل گیری ژئوپلیتیک ایران از پایان جنگ بین الملل اول تا خاتمه جنگ بین الملل دوم ۱۱۰ (۱۹۴۵-۱۹۱۸)
- ۴-۳- رآیند شکل گیری ژئوپلیتیک ایران در دوران جگ سرد (۱۹۴۵-۱۹۸۹) ۱۱۹

فصل پنجم - بررسی جایگاه ژئوپلیتیک ایران در سیستم ژئوپلیتیکی جهان ۱۳۷

- ۵-۱- دلایل توجه ژئوپلیتیک در سیاست خارجی ایران ۱۳۸
- ۵-۲- رابطه های متصور و مطالب ژئوپلیتیک بر سیاست خارجی ایران ۱۳۹
- ۵-۳- چالش های فکری و عملی در تباد با ژئوپلیتیک ایران ۱۴۱
- ۵-۴- جایگاه ژئوپلیتیک ایران در نظام ژئوپلیتیک جهانی ۱۴۲
- ۵-۵- ژئوپلیتیک ایران پس از وقوع جنگ سرد ۱۴۹

فصل ششم - ایران محور ژئوپلیتیک مقاومت ۱۵۷

- ۶-۱- دامنه ژئوپلیتیکی الهام بخشی انقلاب اسلامی ایران ۱۵۸
- ۶-۲- انقلاب اسلامی تحول ژئوپلیتیکی و نظم نوین منطقه ای ۱۶۰
- ۶-۳- مؤلفه ها و ظرفیت های ژئوپلیتیک شیعه ۱۶۲
- ۶-۴- ژئوپلیتیک جبهه مقاومت ۱۶۴

فصل هفتم - ابرچالش های ژئوپلیتیکی ایران در قرن ۲۱ م ۱۶۷

- ۷-۱- ابرچالش های داخلی ژئوپلیتیک ایران ۱۷۰
- ۷-۲- الگوی رفتار ژئوپلیتیکی ایران در محیط خارجی ۱۹۱

فصل هشتم - بررسی و تحلیل نقش و منزلت ژئوپلیتیکی نوین ایران در هندسه جدید قدرت ۲۲۱

- جهانی ۲۲۱
- ۸-۱- شروع استعمار اروپا، اولین تغییر در هندسه سیاسی جهان ۲۲۲
- ۸-۲- جنگ جهانی اول و تغییر هندسه سیاسی استعمار ۲۲۶
- ۸-۳- جنگ سرد و رقابت میان دو ابرقدرت برای تغییرات جدید سیاسی ۲۲۹

- ۲۳۱..... ۴-۸- شکل‌گیری هندسه جدید قدرت جهانی
- ۲۳۷..... ۵-۸- جایگاه و نقش ایران در هندسه جدید جهانی
- ۲۳۹..... ۶-۸- ژئوپلیتیک منحصر به فرد ایران به عنوان یک کشور تاثیرگذار در نظم آینده جهانی
- ۲۴۴..... ۷-۸- وظایف ما در این وضعیت تحول
- ۲۴۷..... جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۲۴۹..... فهرست منابع

پیشگفتار

کشورها، دولت‌ها به عنوان پدیده‌ای سیاسی - فضایی در نظام در حال گذار بین‌الملل کنونی همچنان به عنوان واقعیتی انکارناپذیر و بازیگران نقش اول جامعه جهانی محسوب می‌شوند.

از طرفی جهان نظم عالم بر آن پس از انقلاب اسلامی ایران و فروپاشی اتحاد شوروی و بلوک شرق و پایان جنگ سرد همچنان به دنبال شرایط باثبات و نظم پایدار در دوران انتقالی خود باقی مانده است.

در شرایطی که از دهه ۱۹۹۰م ردهای برندگان جنگ سرد و رهبری بلوک غرب، فرصت منحصر به فرد شکل‌دهی نظم جدید، با مت‌ارها، نهادهای و ترتیبات اقتصادی و سیاسی مورد نظرش آماده بود، ولی تحت تأثیر عوامل مختلف و تحولات غلط، نه تنها این شکل‌گیری انجام نپذیرفت بلکه بر عدم قطعیت‌های موجود نیز افزوده شده است.

به ویژه وقوع حوادث تروریستی یازده سپتامبر ۲۰۰۱م، تحولات ژئوپلیتیکی پس از آن، که موجب گردید فضای امنیتی بی‌سابقه‌ای بر نظام بین‌الملل حاکم شده، و بر ناپایداری آن بیفزاید. از لحاظ اقتصادی نیز وضع موجود جهان تصویر بهتری از آنچه در زمینه‌های دیگر با آن روبه‌روست ارائه نمی‌کند. بر خلاف بسیاری از تجربیات موجود، پس از شروع بحران اقتصادی در جهان (سال ۲۰۰۸م)، اوضاع اقتصادی در مجموع روند رو به بهبود قابل‌انکاش به خود نگرفته است. به طوری که پس از فراز و فرودهای متعدد دوران پس از جنگ سرد، آخرین جهان نه تنها از لحاظ سیاسی با نظم تک قطبی و سلسله‌مراتبی مورد نظر آمریکا فاصله گرفته، بلکه دچار بی‌نظمی و بی‌ثباتی با زمینه‌های بحران زایی فزاینده، امنیتی، سیاسی و اجتماعی قابل‌توجهی گرفتار شده است.

بنابراین در دوران انتقالی کنونی، مهم‌ترین هدف و همت دولتمردان می‌بایست، تولید قدرت و ساخت درونی کشور و پایش تحولات پیش رو و کنترل و مدیریت بحران‌های موجود باشد. که لازمه آن داشتن شناختی عمیق و درکی دقیق و درست از مهمترین و مسلط‌ترین روندها و تحولات جاری و آتی در سطوح مختلف بین‌المللی، منطقه‌ای، جهان اسلام و محیط سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران است.

بر این مبنا، تجزیه و تحلیل ژئوپلیتیکی تحولات و بحران‌های جهانی و منطقه‌ای و درک صحیح از ماهیت و چگونگی کنش سیاسی دولت‌ها در سطوح مختلف و همگرایی و واگرایی‌ها با منشاء جغرافیایی و قضایی، از درجه اهمیت بالایی برخوردار است.

لذا، در چنین شرایطی که با شتاب گرفتن سیر تحولات ژئوپلیتیکی، به ویژه در "منطقه غرب آسیا" مواجه هستیم، ضرورت پرداختن به مقوله ژئوپلیتیک، غنی‌سازی و تولید ادبیات بومی در این حوزه که موجب شناخت و تحلیل هر چه بهتر، دقیق‌تر و واقعی‌تر روابط متقابل کشورها می‌گردد، بیش از گذشته از اهمیت والایی برخوردار است.

این کتاب به عنوان اولین اثر نگارش شده منسجم، مستقل و مختص "ژئوپلیتیک ایران" تألیف و تدوین گردیده و علیرغم کاستی‌های آن می‌تواند به عنوان یک کتاب مرجع مباحث مربوط به تحولات ژئوپلیتیکی کشور عزیزمان ایران، مورد توجه و بهره‌برداری دانشجویان رشته‌های جغرافیا، سیاسی، علوم سیاسی، مطالعات منطقه‌ای در مقطع تحصیلات تکمیلی، آینده‌پژوهان و پژوهشگران حوزه علوم راهبردی قرار گیرد.

بر این اساس مجموعه مطالبی در این اثر تحت عنوان "ژئوپلیتیک ایران" تدوین و تدارک دیده شده است، در قالب هفت فصل به بررسی سیر تکوین، تکامل و تحولات ژئوپلیتیک ایران به شرح ذیل می‌پردازد:

فصل اول: کلیات، که به موضوع و قلمرو ژئوپلیتیک پرداخته، همچنین نگارنده در این فصل تعبیر و تعریف خاص خود را از مفهوم ژئوپلیتیک عرضه می‌دارد.

فصل دوم: به پیدایش و بنیان‌پذیر حکومت و مرزهای ایران اختصاص یافته است.

فصل سوم: به تبیین و بررسی ویژگی‌های ژئوپلیتیک ایران (اعم از عوامل ثابت و متغیر) می‌پردازد.

فصل چهارم: به تبیین عوامل مؤثر در تکوین ژئوپلیتیک ایران در قرن بیستم اختصاص یافته.

فصل پنجم: به تبیین و تحلیل جایگاه و کارکردهای ژئوپلیتیکی ایران از ابتدای قرن بیستم، تاکنون پرداخته و نگاهی تطبیقی نیز عرضه می‌دارد.

فصل ششم: در این فصل به مراحل تکوین و توسعه "ژئوپلیتیک مقاومت" و نقش محوری ایران می‌پردازد.

فصل هفتم: تصویر و تحلیلی از چالش‌های (داخلی و خارجی) مؤثر بر ژئوپلیتیک ایران در قرن بیست و یکم را ارائه می‌نماید.

فصل هشتم: به بررسی و تحلیل منزلت ژئوپلیتیکی و نقش نوین ایران در هندسه جدید قدرت جهانی پرداخته است.